

บทความวิจารณ์หนังสือ

ดร.กীরติพร ศรีธัญรัตน์¹

กาญจนา แก้วเทพ. (2545). **เมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม** พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศาลาแดง. 393 หน้า

เกริ่นนำ

การก้าวเข้ามาแห่งยุคโลกาภิวัตน์ได้ก่อกำเนิดโลกใบใหม่ทางการสื่อสาร อันไร้ขีดจำกัดในการติดต่อสื่อสารและเชื่อมโยงระหว่างกันของมวลมนุษยชาติ ณ ปัจจุบันการสื่อสารได้กลายมาเป็นเศษส่วนหนึ่งของชีวิตจนแทบจะหลอมรวม กลายเป็นเนื้อเดียวในการดำเนินชีวิตของผู้คนในยุคสังคมสมัยใหม่ หนังสือ **“เรื่องเมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม”** เขียนโดย กาญจนา แก้วเทพ จะเป็นเครื่องสะท้อนเรื่องราวในการดำรงอยู่และการผลิตสร้างทางวัฒนธรรม (Cultural construction) ให้เกิดแก่มวลมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

หนังสือเล่มนี้นำเสนอมุมมองแห่งการสรรค์สร้างวัฒนธรรมแก่สังคม อันเกิดจากปฏิบัติการผ่าน **“สื่อ”** ตัวกลางในการส่งผ่านการประกอบสร้างทาง วัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติแห่งการสร้างทาง วัฒนธรรม และตอกย้ำถึงบทบาทคุณค่าแห่งสื่อที่เกิดแก่สังคมอย่างมากมาย มหาศาล ยิ่งสังคมมีความทันสมัยมากขึ้นเพียงใด สื่อก็ยิ่งเพิ่มบทบาทในฐานะ เป็นตัวกลั่นวัฒนธรรมที่สำคัญมากขึ้นเป็นเงาตามตัว (หน้า 49-50) เดิมที หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2539 ใช้ชื่ออย่างเหมาะสมลงตัวว่า **“สื่อสองวัฒนธรรม”** ซึ่งเป็นการบ่งบอกนัยยะสำคัญทางทฤษฎีด้านความสัมพันธ์ ระหว่างสื่อกับสังคม และเน้นความสำคัญของสื่อในฐานะที่เป็นกระเจกเงา สองสะท้อนให้เห็นถึงตัววัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ แต่เมื่อกาลเวลาก้าวเดินไป

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

องค์ความรู้แห่งความสัมพันธ์ระหว่างสื่อกับสังคมได้ปรับเปลี่ยนตัวตนและก้าวไปอีกขั้นอย่างมีพลวัต เกิดข้อเสนอทางทฤษฎีใหม่ เน้นสาระแห่งประเด็นสื่อมิได้เป็นเพียงตัวสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถประกอบสร้างทางวัฒนธรรมให้เกิดแก่สังคม ผู้เขียนจึงปรับชื่อหนังสือใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาเกี่ยวเนื่องงานผลิตสร้างทางวัฒนธรรมผ่านสื่อในการตีพิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อปี พ.ศ. 2545 (หน้า 7) และเพิ่มเติมเนื้อหาสาระให้ครอบคลุมกับกระบวนการทัศน์ใหม่แห่งปรากฏการณ์ความหลากหลายทางสังคมในยุคปัจจุบัน

องค์ประกอบด้านเนื้อหาสาระ

ภายในเล่มแบ่งการนำเสนอเนื้อหาสาระออกเป็น 3 ตอน โดยตอนที่ 1 **เสนอภาพรวมสังคมไทย วัฒนธรรมและการสื่อสาร** ซึ่งผู้เขียนตั้งข้อสังเกตจากนักอนาคตศาสตร์ สะท้อนให้เห็นภาพของความก้าวหน้าในเทคโนโลยีการสื่อสารจะก้าวไปเป็นแกนกลางของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเนื้อหาของสังคมและของมนุษย์ในทุกอนุแห่งการดำรงอยู่เป็นไปมนุษย์จะมีชีวิตประจำวันแบบใหม่ สังคมจะมีระบบธุรกิจ การเมือง วัฒนธรรมศิลปะ และศาสนาแบบใหม่ แม้แต่ปัญหาที่มนุษย์จะต้องเผชิญจะเป็นปัญหาในรูปแบบใหม่ และต้องการวิธีคิดแบบใหม่ที่จะสร้างมรรควิธีในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (หน้า 13-14) พร้อมเสนอภาพรวมของสังคมในอนาคตที่ความหมายแห่งความเป็นมนุษย์มีแนวโน้มจะขยายออกไปอย่างมหันต์ในศตวรรษที่ 21 ในรูปแบบการผลิตของสังคมจะเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ไปตามบริบททางสังคม ซึ่งผู้เขียนนำเสนอในแง่การเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม ถึงรูปแบบการผลิตของสังคมที่จะปรับเปลี่ยนตัวเองไปอย่างขนานใหญ่ ในยุคเกษตรกรรมหัตถกรรม เรามีช่างที่ตัดเสื้อผ้าได้ทีละตัวที่มีแบบแตกต่างกันให้แก่คนแต่ละคน ในยุคอุตสาหกรรม เรามีโรงงานที่ตัดเสื้อผ้าได้ทีละมากๆ แต่เหมือนกันให้กับมวลชนจำนวนมาก ส่วนในยุคสังคมคอมพิวเตอร์ การสื่อสาร โรงงานสามารถตั้งโปรแกรมให้เครื่องเลเซอร์ระบบคอมพิวเตอร์ทำงานตามคำสั่งให้ตัดเสื้อผ้าทีละชุด ตามคำสั่งของลูกค้าแต่ละคน คล้ายคลึงกับยุคหัตถกรรม แต่ด้วยความเร็วแบบยุคอุตสาหกรรมนี้จะนำไปตามแบบฉบับของสังคมในอนาคต (หน้า 16-17) ในระบบเศรษฐกิจของข่าวสาร ผู้เขียนกล่าว

ว่าระบบการสื่อสารไม่ใช่เพียงแต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยคำนวณสนับสนุนในระบบเศรษฐกิจเท่านั้น แต่จะกลายเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจเลยทีเดียว ผู้เขียนได้ยกให้เห็นถึงสภาพการณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตที่ตัวอาคารสำนักงานจะเปลี่ยนภาพลักษณ์ไป เนื่องจากผู้คนไม่ยึดติดกับสถานที่และการทำงานร่วมกันภายในตำแหน่งแห่งที่เดียวกัน แต่อาศัยระบบเชื่อมต่อของคอมพิวเตอร์เข้ามาแทน แนวคิดการทำงานนอกสถานที่ ไม่จำกัดขอบเขตไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือที่ใดก็ตามแต่บนโลกใบนี้ (หน้า 18) กำลังจะปรับท่าทีของตนเองในการคืบคลานเข้ามาแทนที่และสร้างระบบการทำงานรูปแบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจแห่งอนาคต **การเปลี่ยนแปลงด้านพลังงาน** ผู้เขียนมองว่าในศตวรรษหน้า ทัศนคติแหล่งพลังงานและเทคโนโลยีของมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบันที่เคยเป็นแหล่งพลังงานที่รวมศูนย์ผลิตในเชิงปริมาณ โดยมีมาตรฐานเดียวกันและมีขนาดใหญ่ ไปสู่ความนิยมในแหล่งพลังงานที่กระจายตัวมากขึ้น มีขนาดเล็ก ชุมชนมีบทบาทในการควบคุมการใช้พลังงานร่วมได้ และเป็นมิตรกับธรรมชาติ (Environmental friendly) มากกว่าปัจจุบัน (หน้า 19) ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงต่อการเคลื่อนย้ายของประชากรอย่างมหาศาล ผู้เขียนเห็นว่า อิทธิพลของความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการคมนาคมขนส่งและการสื่อสารที่เติบโตอย่างก้าวไกล ส่งผลให้ผู้คนสามารถเคลื่อนไหว ไหลเลื่อนเปลี่ยนแปลงสถานที่ได้ตลอดเวลา ภายในเวลาเพียงชั่วข้ามคืนมนุษย์สามารถปรากฏตัวในอีกซีกโลกหนึ่งได้อย่างง่ายดายและรวดเร็ว ซึ่งเราจะเห็นพัฒนาการในเรื่องการเคลื่อนย้ายจากยุคเกษตร-อุตสาหกรรมจนถึงยุคสารสนเทศ โดยในยุคเกษตรนั้น มนุษย์เรายึดติดกับพื้นที่ การเดินทางเป็นเรื่องของโอกาสพิเศษ ในยุคอุตสาหกรรมการเคลื่อนย้ายเป็นไปตามความรุ่งเรืองเฟื่องฟูของโรงงานอุตสาหกรรม หากอพยพแล้วจะถูกตัดขาดจากแหล่งที่อยู่เดิม แต่ในยุคสารสนเทศแม้ว่าจะเกิดการเคลื่อนตัวอพยพโยกย้ายไปแล้ว ยังสามารถรักษาความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารได้ตลอดเวลา เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการสื่อสารนั่นเอง (หน้า 19-21) **ระบบการเมืองในอนาคต** ผู้เขียนกล่าวถึงรูปแบบของการเมืองในอนาคตว่า รูปแบบการเลือกตั้งแบบตัวแทนที่เราดำเนินอยู่ อาจถูกยกเลิก และก้าวไปสู่รูปแบบประชาธิปไตยกึ่งทางตรง โดยประชาชนจะ

เป็นตัวแทนของตนเอง การสื่อสารสมัยใหม่จะเปิดหนทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองได้โดยตรง (หน้า 21-22) **รูปแบบวัฒนธรรมในอนาคต** จะมีรูปแบบที่แตกต่างจากวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง วัฒนธรรมของทุกสังคมจะมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานและเป็นสากลเดียวกัน โดยมีสื่อเป็นกลไกสำคัญ ทำให้ประชาชนมีจุดรวมความสนใจที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ปรากฏการณ์ที่เห็นได้ชัดเจนในปัจจุบัน คงจะเป็นการที่ผู้คนจากทั่วทุกมุมโลกพูดถึงและใช้เวลาในการชมการแข่งขันฟุตบอลโลกในเวลาเดียวกัน (หน้า 22) แม้จะต่างเวลาสถานที่และสังคมวัฒนธรรมกัน มนุษย์ก็สามารถเข้าถึงในวัฒนธรรมการรับรู้เดียวกันได้โดยไร้เส้นแบ่งพรมแดน ซึ่งแตกต่างจากการรับรู้ในอดีตที่ผ่านมาอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้ ผู้เขียนได้พยายามสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงสำนึกของสังคม โดยใช้แนวคิดเรื่อง **“วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”** ที่สนใจว่าสังคมที่มีความทันสมัย (Modernity) เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จะสร้างผลกระทบต่องานของผู้นักได้อย่างไร (หน้า 46-47) อีกทั้งเสนอแนวคิด **“วัฒนธรรมแบบมีสื่อเป็นตัวกลาง”** โดยผู้เขียนเน้นและให้ความสนใจต่อบทบาทของสื่อมวลชนในฐานะศูนย์กลางสร้างภูมิปัญญาของสังคม การเข้ามาแทนที่ของสื่อมวลชนในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการจัดลำดับความสำคัญระหว่างผู้ผลิตและผู้แพร่กระจายอุดมการณ์ของสังคม (หน้า 49) เราจะเห็นได้ว่าเมื่อภูมิปัญญาส่วนใหญ่ไม่ได้เจือจากประสบการณ์ตรง หากแต่เกิดมาจากการถ่ายทอดของสื่อ โดยเฉพาะในเงื่อนไขที่เราไม่อาจจะหาประสบการณ์ตรงมาตรวจสอบประสบการณ์ที่มาจากสื่อได้นี้ จะนำไปสู่สภาพการณ์ที่สื่อสามารถจะครอบครองความสำคัญ (Hegemony) ในการเป็นสถาบันที่แสวงหา และเลือกองค์ความรู้ที่จะมานำเสนอต่อสังคม (หน้า 52-53) และแนวคิด **“การสร้างภาพความเป็นจริงในสังคม”** ที่สื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันหนึ่งในการสร้างภาพความเป็นจริงในสังคม เนื่องจากสถาบันสื่อเข้ายึดพื้นที่ทั้งในชีวิตประจำวันและพื้นที่ในความคิดของประชาชนมากกว่าสถาบันอื่นใดในสังคม (หน้า 61) กรอบแนวคิดที่เกิดขึ้นเหล่านี้ถือเป็นแนวทางสำคัญที่เราจะต้องเรียนรู้ ทำความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันมีพื้นที่สื่อมากระทำต่อการสร้างให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่แห่งโลกปัจจุบัน

ตอนที่ 2 แนวทางการวิเคราะห์ ผู้เขียนเสนอการให้คำนิยามกับแนวทางการศึกษาในมิติแห่ง “วัฒนธรรม” ในหลากหลายประเด็น (หน้า 163) พร้อมไปกับการนิยามวัฒนธรรมหมายถึงรวมถึงประสบการณ์ (หน้า 168) และวิเคราะห์แนวทางการศึกษาที่น่าสนใจระหว่างสำนักวัฒนธรรมนิยมกับสำนักโครงสร้างนิยมไว้ว่า สำนักวัฒนธรรมนิยม เน้นการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ (Diachronic) เน้นกระบวนการศึกษารายละเอียดของวิถีชีวิตหนึ่งๆ ทั้งในแง่ความหมาย คุณค่า ทั้งในกิจกรรม ศิลปะ สถาปัตย์ พฤติกรรม ที่กำลังดำเนินอยู่ทุกวัน ส่วนสำนักโครงสร้างนิยม เน้นการวิเคราะห์ภาพรวม (Synchronic) เน้นการแสวงหาโครงสร้างที่อยู่เบื้องลึก ซึ่งไม่อาจเห็นได้ โดยไม่สนใจปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาภายนอก และไม่ได้ถือว่าภายในแต่ละโครงสร้างจะมีส่วนย่อยส่วนใดเป็นตัวกำหนดหลัก ถือว่าทุกองค์ประกอบต้องขึ้นต่อกัน (หน้า 177) นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึง การศึกษาความหมายจากสำนักปรากฏการณ์นิยม ซึ่งการก่อตัวแห่งสำนึกนี้ถือเป็นปฏิกิริยาคัดค้านการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่มุ่งเน้นวิเคราะห์สถาบันสังคม วิเคราะห์โครงสร้างสังคม วิเคราะห์ระดับมหภาค จนบังคับตัวมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล หลงลืมว่ามนุษย์แต่ละคนมีวิธีการให้ความหมายแก่ชีวิตและโลกที่ดำรงอยู่แตกต่างกันออกไป (หน้า 178) และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสังคมว่า หากจะศึกษารูปแบบของวัฒนธรรมซึ่งเป็นการตกผลึกทางความคิดและจิตใจของผู้คนในสังคม ต้องทำโดยการวิเคราะห์สังคม ซึ่งมีแนวทางของการศึกษาถึงการศึกษาสถาบันเศรษฐกิจและสังคมของวัฒนธรรม ศึกษาเนื้อหา และท้ายที่สุดต้องศึกษาผลที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมนั้นด้วย (หน้า 183-184) ในส่วนท้ายของตอนที่สอง เราจะเห็นถึงเนื้อหาสาระ ซึ่งผู้เขียนพยายามถักร้อยโยงใยให้เห็นภาพความเชื่อมโยงระหว่างการศึกษาเรื่อง “สื่อพื้นบ้าน” “ภูมิปัญญาด้านการสื่อสารของท้องถิ่น” และ “สื่อเพื่อการพัฒนา” (หน้า 190-290) ในฐานะตัวแปรสำคัญที่สถาปนาพื้นที่ของสื่อมวลชนขึ้นมาใหม่บนพื้นที่สื่อมวลชนแบบเดิม ในขณะที่สื่อมวลชนใหม่ได้เข้ามาเบียดบังพื้นที่สื่อพื้นบ้านให้หลุดหายไป จากการทำหน้าที่ตัวแทนสถาบันที่บ่มเพาะวัฒนธรรมของผู้คนแต่ผู้เขียนกลับเห็นว่า สื่อพื้นบ้านมีหน้าที่และคุณูปการแก่สื่อมวลชนในปัจจุบัน กล่าวคือ สื่อพื้นบ้านเป็นกระຈະສະທ້ອນให้สื่อมวลชนได้

เห็นข้ออ่อนด้อยและจุดแข็งของตนเองเพิ่มขึ้นด้วยนั่นเอง (หน้า 197) นอกจากนี้ ผู้เขียนยังตั้งข้อสังเกตในการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาว่าภารกิจเบื้องต้นของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมตามแบบอุดมคติควรกลับทิศทางกับสภาพการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ที่ใช้สื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจ จนกลายเป็นการครอบงำทางความคิดของผู้คนในสังคม แต่จะต้องปรับกระบวนการทัศน์ให้ประชาชนเป็นผู้ใช้การสื่อสาร มิใช่การสื่อสารเป็นผู้ใช้ประชาชน (หน้า 268-269) นอกจากนี้ผู้เขียนพยายามเน้นย้ำให้เห็นว่า “สื่อ” เป็นเพียงวัตถุที่ดำรงบทบาทแห่งตน แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้น อยู่ที่มนุษย์ผู้ใช้สื่อในการปฏิบัติต้องสร้างจุดยืนที่ชัดเจนในการใช้ประโยชน์ต่อการสร้างคุณค่าให้เกิดแก่ตนเองและสังคมอย่างแท้จริง สื่อจะต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกแห่งการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าทั้งของตนเองและผู้อื่น แสวงหาเอกลักษณ์ของตนเอง และวัฒนธรรมของตน เพื่อให้ปลอดพ้นการครอบงำจากภายนอก (หน้า 275) สิ่งสำคัญที่ผู้เขียนทิ้งท้ายไว้ให้ขบคิดพิจารณาคือ คุณค่าของสื่อ นั้นเป็นไปเพื่อเพิ่มพูนผลประโยชน์แห่งความเป็นมนุษย์โดยส่วนรวม หรือเป็นสื่อที่มุ่งทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์กันแน่ และสื่อได้ดำเนินพันธกิจพื้นฐานของตน ในการประสานสายสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ให้โยงใยแนบแน่น หรือกลับบั่นทอนสายใยสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ให้ขาดสะบั้นลง (หน้า 289-290)

ตอนที่ 3 ตัวอย่างประเด็น ผู้เขียนได้เรียงร้อยปรากฏการณ์ทางสังคมที่ดำเนินอยู่ผนวกกับความเป็นจริงในสังคมที่สื่อทำหน้าที่ผลิตสร้างให้เห็นภาพรวมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น แม้แต่ในการผลิตสร้างอุดมการณ์ทางความคิดแก่มวลชน สื่อได้ทำหน้าที่แห่งตนเองอย่างไม่มีวันจบสิ้น การผลิตซ้ำนั้นอาจจะทำได้ในรูปแบบใหม่และเนื้อหาใหม่ แต่ยังคงรักษาอุดมการณ์เดิมเอาไว้อย่างแนบแน่น ผู้เขียนยกตัวอย่างละครโทรทัศน์ไทยเรื่องเดียวกันถูกนำมาเล่นในยุคสมัยที่ต่างเวลาต่างวาระกัน เช่น บ้านทรายทอง เหนือสนธิ์แดง วิชาฯ ฯลฯ (หน้า 296) แต่คงเนื้อในแห่งการเป็นอุดมการณ์เดียวกันในกรอบความคิดทางชนชั้นที่มีอยู่จริงในสังคม นอกจากนี้ สิ่งที่สื่อได้บรรจุอุดมการณ์ไว้ภายในเนื้อหายังเป็นเรื่องของอุดมการณ์ศักดินา อุดมการณ์ทุนนิยม อุดมการณ์เรื่องคุณค่าของแต่ละเพศ และความสัมพันธ์ระหว่างเพศ อุดมการณ์ชาตินิยม อุดมการณ์เกี่ยวกับการใช้

ความรุนแรง และอุดมการณ์แห่งไสยศาสตร์ (หน้า 303-309) ซึ่งดูเหมือนว่า อุดมการณ์เหล่านี้ได้ฝังอยู่ในห้วงความนึกคิดของผู้คนในสังคมเป็นเวลานาน โดยปราศจากการกลั่นกรองจากสถาบันที่พึงจะดำเนินการแต่อย่างใด “สื่อ” ได้ถูกสถาปนาให้มีส่วนสำคัญในการทำหน้าที่ผลิตซ้ำทางความคิดให้กับผู้คนอย่างต่อเนื่องและดูเหมือนว่าจะไม่มีวันอวสานลงแต่ประการใด

บทท้ายสุด ผู้เขียนได้ขยายกรอบความคิดที่สำคัญให้เราเห็นอีกแง่มุมว่าด้วยเรื่องของ “ความเป็นโลกาภิวัตน์และท้องถิ่นนิยม” (หน้า 352) ในมิติทางวัฒนธรรม แนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโลกและวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งแบ่งได้สองสำนัก คือ กลุ่มจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural imperialism) สำนักนี้ย้ำว่าภายใต้เงื่อนไขแห่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศครอบงำ เมื่อวัฒนธรรมโลกมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเป็นโลกจะเข้ารุกรานและดูดกลืนจนความเป็นท้องถิ่นสูญสลายไป ตัวอย่างเช่น เมื่อคนไทยเลิกล้มกางเกงประจำชาติและหันไปนุ่งกางเกงยีนส์ อันแสดงถึงความเป็นวัฒนธรรมแบบสากล และกลุ่มการผสมข้ามสายพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural hybridization) โดยผู้เขียนใช้กรอบคิดของ Homi Bhabha อธิบายประเด็นเรื่องความเป็นโลกและความเป็นท้องถิ่น ซึ่งวางอยู่บนหลักการสำคัญของประการ คือ ประการแรก วัฒนธรรมทั้งหลายในโลกจะยังยืนอยู่ได้ก็ด้วยลักษณะของความเป็นพลวัต (Dynamic) และการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และประการที่สอง เส้นทางการพบกันระหว่างวัฒนธรรมโลกและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่เคยเป็นไปในทิศทางเดียว หรือไม่ใช่จะมีเพียงลักษณะการครอบงำความเป็นโลกเข้าสู่ท้องถิ่นเท่านั้น ทว่า ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวน่าจะเป็นไปแบบสองทาง หรือ เป็นแบบซึ่งกันและกัน สัมพันธภาพแห่งวัฒนธรรมจะสามารถก่อรูปลักษณะได้หลายรูปแบบ อาทิ การผสมผสาน (Articulation) การแลกเปลี่ยน (Exchange) การขัดแย้ง (Conflict) การเลือกบางเสียบบางส่วน (Co-optation) การต่อรอง (Negotiation) เป็นต้น ดังนั้น ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมจึงอยู่บนพื้นฐานของ “การผสมข้ามสายพันธุ์” (Hybridization) และเป็นพื้นที่ใหม่ของการต่อรองทางความหมายและการแสดงตน (หน้า 354-356)

คุณูปการของ “เมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม”

ทัศนะที่ได้จากหนังสือเล่มนี้ มีคุณูปการต่อการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ประชาคมโลกในยุคสารสนเทศ พร้อมไปกับการเปิดโลกทัศน์แห่งการมองในมุมใหม่ของ “การสื่อสารในสังคมโลก” ซึ่งมีกระบวนการปรับเปลี่ยนตัวเองให้ไหลเลื่อนเคลื่อนไหวอย่างเป็นพลวัตรตลอดเวลา และสร้างแรงกระตุ้นให้หาตระหนักถึงความผันแปรเป็นไปของวัฒนธรรมโลก โดยเฉพาะในมิติแห่งวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอและประกอบสร้างผ่านสื่อ

“สื่อสมัยใหม่” ได้ก้าวเข้ามาทำหน้าที่แทนสถาบันเดิมอย่างสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ฯลฯ ซึ่งแต่เดิมเคยมีบทบาทและอิทธิพลอย่างมากในการสร้างวัฒนธรรม อันเป็นวิถีชีวิตการดำรงอยู่เป็นไปทั้งมวลของผู้คนในสังคม และเป็นส่วนสำคัญของจิตวิญญาณที่ทำการบ่มเพาะสร้างความเป็นตัวตนของมนุษย์ในแต่ละสังคม และสาระสำคัญอีกประการของหนังสือเล่มนี้ คือ การศึกษาที่เปลี่ยนผ่านทางความคิดจากการศึกษาสื่อในประเด็นการสะท้อนเรื่องราวแต่แฝงเร้นความมีวัฒนธรรมในสังคม การศึกษาเนื้อหาที่มองทะลุย้อนกลับไปที่โครงสร้างสังคม ซึ่งเป็นแนวทางที่เรียกว่า Reflection theory และการวิเคราะห์เนื้อหาในแนวทางสัญลักษณ์วิทยา (Semiology) เพื่อเข้าใจถึงความหมายและวิถีคิดที่อยู่เบื้องหลัง (หน้า 254-255) พร้อมทั้งเสนอทิศทางใหม่ในการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาบทบาทใหม่แห่งสื่อในการกำหนดสร้างโลกแห่งความเป็นจริงให้เกิดขึ้น ที่เรียกว่า “การสร้างความเป็นจริงทางสังคม” (Social construction of reality) โดยชี้ว่า มนุษย์นั้นมีโลกที่ห่อหุ้มตัวเองอยู่สองชั้น โลกชั้นแรกเป็นโลกทางกายภาพ (Physical world) ซึ่งอาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก แต่โลกชั้นหลังเป็นโลกทางสังคมและวัฒนธรรม (Social world) ซึ่งแต่ละสังคมสร้างขึ้น (Constructed) และหล่อหลอมปั้นแต่งปักเจกบุคคลให้ซึมซับ (Internalized) เข้าไปในตัวตน (หน้า 59) ของผู้คนในสังคม และกลายเป็นวัฒนธรรมที่ผ่านกระบวนการในการผลิตสร้างให้เกิดแก่สังคมในโลกแห่งยุคการสื่อสาร ณ ปัจจุบัน

การตระหนักรู้เท่าทันการใช้สื่อเพื่อให้การรับรู้ถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของผู้คนและการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคมเป็นความพยายามที่เห็นได้อย่างแจ่มชัด จากการเข้าไปสัมผัสเนื้อในอันเป็นแก่นสาระภายในเล่มของ “เมื่อสื่อสองและสร้างวัฒนธรรม”